

סוגיה חשובה לשנת המאה

יוסי גולדברג, שולה וידריך

משפחת דנין 1919, שוכב משמאל אהרון בן העשר

תמונה ראשונה באלבום: אירוסי רחל ילין
ויחזקאל סוכבולסקי (דנין) 1889

אהרון (מימין) וחבריו, תל-אביב 1929

מרכז קהילתי בית תמי, רכזי פרויקט 'העיר הנגלית לעין': ימית אושינסקי, אלון תמרי

תעודת "האזרח הטבעי הראשון של תל-אביב" 1929

הוענקה לאהרון דנין ברוב כבוד תעודה המעידה על היותו "האזרח הטבעי הראשון של העיר תל-אביב" בחתימת ידו של ראש העיר דזינגוף. בשנת 1984 לחג מחצית היובל של תל-אביב צולמה תמונה שהתפרסמה בחוברת היובל ובה נראים שלושה דורות של תל-אביבים: מאיר דזינגוף, אבי העיר תל-אביב ומייסדה, אהרון דנין הבן הראשון, ותינוק – אהרון אלמן למשפחת אידלסון, הנכד הראשון למייסדי תל-אביב, ולצד התמונה שירו של ביאליק "על שילשים".

תיעוד האלבום של משפחת דנין חשף חליפת מכתבים מלפני 50 שנה, המגלה עובדות מפתיעות הנוגעות לשאלה מי באמת היה הילד הראשון של תל-אביב. בחליפת המכתבים מוזכרת משפחת מייסדים נוספת – משפחת חיינקו. בני הזוג דורה ומשה חיינקו בנו את ביתם בשדרות רוטשילד 10 (בפינת הרצל), בטבורה של השכונה הקטנה, מול המקום שעמדו בו הקיוסק הראשון והפנס הראשון, לא הרחק מבית דנין. הם גם מונצחים על האנדרטה למייסדי העיר.

מתברר שבספרים המתעדים את תולדות תל-אביב ומייסדיה הוגדר חיינקו במשך כל השנים כמי שעקבותיו נעלמו. בתקופת מלחמת העולם הראשונה, לאחר שהצטרפה טורקיה למלחמה, הוכרחו נתינים זרים שהיו ברובם רוסיים להתעת'מן (לקבל עליהם את הנתינות העות'מנית) או לעזוב את הארץ. חיינקו סירב להתעת'מן ונאלץ לצאת מהארץ למצרים עם רבים אחרים.

החיפוש הבלשי אחר מי ש"לא ידוע מה עלה בגורלו" הוא אתגר. לעתים תשובות מתגלות בבנייה ארוכה בארכיונים ובזיכרונות, ולעתים הן נקרות לפנינו בדרך מקרה. שביב מידע הראשון על אודות "המייסד הנעלם" התגלה בשנת 1976 במפגש של ראשוני תל-אביב במוזיאון לתולדות תל-אביב. סימה ציזלינג (לבית איזמוזיק) נזכרה שם שלאדון חיינקו היה כלב: "דומני שהיה רק עוד כלב אחד בתל-אביב של אז, כלבו של סגן הקונסול הרוסי חיינקו, אני זוכרת ששני כלבים אלה שימשו פעם כנושאי כרזות בהפגנה הפוליטית כביכול [...] פשוט לקחו בד, כתבו סיסמאות, קשרו אותם לכלבים ושלחו אותם לרחוב".

עברו עוד שנים אחדות ונוסף שביב מידע; באוגוסט 2001 הגיעה לתל-אביב מלונדון גברת ששמה אנבל פג'ל. במסגרת מסע שורשים, הגיעה עם ילדיה ונכדיה לאתר את עקבות סבתה וסבה לבית חיינקו, סבים שלא הכירה מעולם. הגברת הלונדונית נפגשה עם שולה וידריך, עמדה נרגשת מול הבית בקרן הרחובות הרצל ורוטשילד וסיפרה ששמו האמיתי של בעל הבית לא היה משה חיינקו, אלא יצחק, ושם המשפחה לא ידוע. עוד בהיותו ברוסיה הוגדר הבחור מהפכן ומסית והושלך לבית הכלא בעיירה ליד אודסה. באותה תקופה הכיר את דורה חיינקו, שהבריחה אליו בחשאי תעודות מזויפות על שם אחיה משה חיינקו, בתקווה שיצליח להימלט בזהות בדויה. וכך היה. כשבידיהם תעודות

משפחת דנין היא אחת המשפחות הוותיקות

ורבות הפעלים ביישוב העברי בארץ ישראל. יחזקאל דנין (סוכובולסקי) עלה לארץ בשנת 1886 בעלייה הראשונה, בהיותו בן 18. כעבור שנה השתקע ביפו, פתח חנות בסוק אדיר והיה לאחד מעסקני הציבור היהודי ביפו. הוא היה מעורב בכל פעילות ציבורית לחיזוק היישוב העברי: ייסוד ספריית "שער ציון", ייסוד בית החולים "שער ציון", קופת "הלוואה וחיסכון" ועוד. נראה כי גולת הכותרת במפעליו של יחזקאל הייתה העובדה כי הוא ורעייתו רחל לבית משפחת ילין הירושלמית הוותיקה היו ממייסדי "אחוזת בית". דנין היה בין אלו שטענו לזכות ראשונים על הרעיון לייסד שכונה עברית מודרנית מחוץ ליפו.

ביתה המרווח של משפחת דנין ברחוב ליליינבלום 24, פינת הרצל, היה ייחודי בכך שנבנה בעבודה עברית בלבד. רחל דנין מספרת בספר זיכרונותיה "קורות משפחה אחת" כי בעברה לדירתה החדשה הייתה בימי הריונה האחרונים ובשכונה ילדה את בנה העשירי ושם ניתן לו אהרון, כדי שיהיה האחרון. והיא מציינת: "היה ששון ושמחה – בן ראשון בשכונה!"

99 שנה מאוחר יותר, בקיץ 2008, במפעל "העיר הנגלית לעין", תועד האלבום המשפחתי של אהרון דנין ורעייתו מרים. בין הפריטים באוסף שמורה תעודה מקורית ייחודית משנת 1929. בשנה זו צוינו חגיגות יובל שנת ה-20 לתל-אביב במסגרת היריד של ארץ ישראל והמזרח הקרוב. תהלוכת ילידי העיר יצאה מהגימנסיה למגרש התערוכה (אזור התחנה המרכזית הישנה לשעבר), ובטקס שנערך שם

חנותת אהרון ומרים דנין על גג בית המשפחה ברחוב ליליינבלום פינת הרצל 1935

ראש העיר כתב מכתב לאהרון דנין ובו ציין שנולד לו "מתחרה רציני לתביעת הזכות להיחשב כילד ראשון שנולד בגבולותיה של עירנו", זכות בה התגאה דנין ובצדק, כלשון ראש העיר, ולכן ייחשב דנין מעתה הילד השני בתל-אביב. אולי כדי להפחית מהפגיעה בדנין ציין ראש העיר בפני דנין "כי אותו יזהר נמצא רוב שנותיו בכך ועודנו שם גם כיום, בה בשעה שאתה נשארת לא רק יליד העיר כי אם גם ממשיך בבניין בה בו התחילו הוריק המייסדים" (חיים לבנון לאהרון דנין, 16.10.1959)

במכתב מריר עקף דנין את ראש העיר לבנון על מחקרו ההיסטורי, וציין כי מעולם לא התגאה בראשוניותו ואין זאת "אשמתו" ואחריותו שהובא ראשון לעולם בתל-אביב. מכתבך, כך כתב, צריך להיות מופנה לאבות הראשונים של העיר שראו את הדברים "במו עיניהם ולא נזקקו לשמועות, תעודות ומחקרים", בעיקר לאור העובדה שבית חיינקו סמוך היה לבית דיזנגוף יותר מאשר בית דנין. משום כך, לא ייתכן שכולם נתנו "תעודה מסולפת, בלתי מבוססת ובלתי עובדתית". עוד הזגיש שהוא מלא "הערכה" לראש העיר, שמצא זמן לטפל בשאלה כה חשובה, "נוסף לכל הבעיות והטרדות הצריכות להעסיקן במילוי תפקידך", וגם לפסוק את הדין במהירות שכזו.

ככל הנראה מפאת העובדה שעקבות משפחת חיינקו אבדו, לא היה מי שיזכיר לעירייה בחגוגת ה-20 את לידתו של יזהר חיינקו? עד ששב ועלה משה חיינקו לישראל, עורר את הוויכוח ותבע את כתר הבן הראשון לבנו.

והנה בזכות "העיר הנגלית לעין" נחשף מחדש הוויכוח בין המייסדים וצאצאיהם, לקראת שנת המאה לעיר. ממש כמו שכתב אהרון דנין בסוף המכתב: "היה צריך לחכות עד היום למר חיינקו ולתביעותיו? למה רק חמישים שנה? אולי כדאי להשאיר סוגיה חשובה זו ליובל המאה?" (אהרון דנין לחיים לבנון, ראש העיר, 27.10.1959).

מזויפות, הצליחו השניים בשנת 1908 לברוח לארץ ישראל. בתם הבכורה שלומית נולדה ברוסיה, ובארץ נולדו להם בנותיהם אנה וריטה. היא לא הזכירה, ואולי לא ידעה, על בן נוסף ששמו יזהר שנולד בארץ. בשנת 1909 בנה הזוג את ביתו בשכונה "אחוזה בית".

עברו שנים, ובאחת הפעמים נזכרה ריטה בעברה הרחוק וסיפרה לאחיניתה, אנבל בת שלומית, על הגירוש מתל-אביב; במעורפל זכרה כיצד נסעו בכרכרה מחופה בגגון שחור באישון לילה, עלו על סירה קטנה שהובילה אותם לאנייה גדולה יותר, ובה הפליגו לאלכסנדריה שבמצרים. באלכסנדריה עברו על המשפחה ימים קשים. הפרנסה לא הייתה מצויה, אמה דורה לא למדה מעולם שפה אחרת פרט לרוסית ולא הצליחה להשתלב בעיר הזרה.

המצב הכלכלי הקשה אילץ את חיינקו לחפש פרנסה במקומות אחרים, והוא החליט לעבור לבואנוס איירס. למרות קשייה, סירבה דורה להצטרף אליו, השניים התגרשו וחיינקו יצא לחפש את מזלו בדרום אמריקה.

דורה והבנות נדדו לצרפת. במרסי הכירה הבת שלומית את אדמונד צ'יבי, יהודי ממשפחה מצרית אמידה ומיוחסת. אדמונד למד רוסית ושלומית אנגלית, השניים נישאו ונולדה להם בת, אנבל. שנים מספר אחר כך עזבה המשפחה לאנגליה.

מה קרה בכל אותה עת למשה חיינקו? אנבל, הנכדה, ידעה לספר שבמשפחה התהלך סיפור שסבה נישא בבואנוס איירס לשרה, יהודייה ממוצא רוסי, נולדה להם בת, ובשנות ה-50 חזר בתשובה והתיישב בירושלים.

מזרות הן דרכי הגורל. זמן קצר לאחר הפגישה של שולה עם אנבל, נזדמנה בדרכה של שולה אישה ירושלמית שאמה הייתה מיודדת עם עלמה, בתו של חיינקו מנישואיו השניים. ממנה למדה שולה כי חיינקו מצא את פרנסתו כשומר במוזיאון יד ושם בירושלים. למי שניאות להאזין לו, סיפר שהיה פעם קונסול ואחד ממייסדי תל-אביב. מי יודע אם האמינו לו?

משה, אשתו השנייה ובתם התגוררו בשכונת קריית היובל ירושלים. הוא נפטר בירושלים בשנת 1967 ונקבר בגבעת שאול. לאחר כעשר שנים נפטרו גם האם והבת.

אהרון דנין שמר על חליפת המכתבים משנת 1959 בין משה חיינקו לבין חיים לבנון, ראש העיר, העוסקת בשאלה מי באמת זכאי לתואר הבן הראשון של תל-אביב.

בשנת 1959, שנת היובל לתל-אביב, פנה לעירייה משה חיינקו, ששב לארץ בינתיים והתגורר בירושלים, וביקש לקבוע שבנו יזהר (שנותר ככל הנראה בארגנטינה) הוא הבן הראשון של העיר. לאחר שנשמעה טענתו ביקשו פקידי העירייה הוכחות וחיינקו המציאן. כפי שעולה מן המכתבים, השוו הפקידים את תאריכי הלידה העברי והלועזי והגיעו למסקנה שאכן יזהר חיינקו נולד 28 ימים לפני אהרון דנין: "בתוך תל-אביב הראשונית".

לעיון נוסף:

י' גולדברג, ש' וידריך וע' עמית-כהן, תל-אביב. עיר גלויה. סיור, מבט וסיפור בפנינותיה הנשכחות של העיר, הוצאת אחיאסף ואופוס, תל-אביב 2009. ר' אלפר, קורות משפחה אחת, תל-אביב, תשכ"ז.